

Ács Marianna

Az Országos Református Nőszövetség indulásának körülményei (1943–1944)

1943–1944-ben a református egyház vezetősége szembenézve a történelmi helyzettel, a nők erejében bízva, rájuk támaszkodva, egy nőszövetségi mozgalmat¹ indított, melynek célja az volt, hogy felkészítse az egyház társadalmi bázisát az elkerülhetetlen változásokra. Élére két olyan női vezetőt jelölt ki Zsindelyné Tüdős Klára és Pilder Mária személyében, akik hitelesen közvetítették a Magyar Református Egyház (MRE) céljait, és népszerűségüknél fogva képesek voltak a legkülönbözőbb társadalmi rétegekhez tartozó református nőket megszólítani.

A tanulmányban nőtörténeti szempontból közelítem meg az egyháztörténet e fejezetének feltárását. Az egyháztörténet-írók ugyanúgy, mint a hagyományos történetírást művelők, évszázadokon keresztül férfiak voltak, és a nők történetére az egyházban kevésbé fordítottak figyelmet. Napjainkban a történettudomány egyik virágzó területe a történelem genderszemléletű feltárása lett, melyben élen járnak a nőtörténészek, és a sajátos női szemlélet érvényesítésével, új források és módszerek felhasználásával újszerű módon világítják meg a történelem egyes epizódjait.² A református felekezethez tartozó nők történetére is ráirányult a figyelem mind a hazai történetírásban, mind az egyháztörténetben.³ A szerző az MRE történetének egy nőtörténeti szempontból is releváns szeletét, az 1943-ban létrehozott Országos Református Nőszövetség (ORN) indulásának körülményeit kívánja bemutatni a Nőszövetség 1944-ben (szeptembertől decemberig, havonta egy alkalommal) megjelent lapjának, az *Új Magyar Asszony* című periodikának a segítségével. A nőtörténeti és női megközelítésű egyháztörténeti írás sajtótörténeti elemzés is egyben, hiszen a Nőszövetség sajtóorgánumának kulturális–társadalmi kontextusát⁴ megragadó, társadalomtörténeti vizsgálatát nyújtja.

A legfőbb kutatói kérdések, melyekre kerestem a választ, a következők voltak: milyen céllal indították el az MRE vezetői e női mozgalmat, kiket, milyen társadalmi réteghez tartozó reformátusokat kívántak elérni és ehhez milyen eszközöket tudtak felhasználni? A Nőszövetség *Új Magyar Asszony* című lapjának induló számaiban e fenti törekvések hogyan tükröződtek? Milyen főbb tematikában jelentek meg írások, kik írták a cikkeket, milyen volt a nők és a férfiak aránya a szerzők között? Kik voltak azok a nők, akik az egyes rovatokat vezették? Milyen életpályát jártak be? Milyen felekezeti és társadalmi háttérük volt? Hogyan élték meg a lap keletkezésének idején zajló történelmi eseményeket? A válaszokat az Országos Református Nőszövetség elnökének, Zsindelyné Tüdős Klárának életútjára és kapcsolati hálójára fókuszálva találtam meg. Igyekeztem feltárni a lap szerzői gárdájának kapcsolódását az MRE-hez, illetve a Nőszövetség vezetőihez. Kiemeltem a rovatvezető női szerzők – Zsindelyné Tüdős Klára, Pilder Mária, Ignác Rózsa – életrajzának

¹ Országos Református Nőszövetség (továbbiakban Nőszövetség) elnevezéssel.

² CZEFERNER 2020; KÉRI 2013; KÉRI 2013; PAPP – SIPOS 2017; PÁLMAI 2012.

³ GÉRA 2006; KÓSA 2006; RÉBAY 2009; RÉBAY 2011; RÉBAY 2019; SÁRAI 2002; SÁRAI 2009; SÁRAI 2011; SÁRAI 2014.

⁴ GYÁNI 2006.

azon elemeit, amelyek hatással lehettek cikkeik tartalmára. A kérdések megválaszolásához életrajzi adatokat, visszaemlékezéseket, korabeli sajtóterméket, filmhíradórészletet elemeztem a forráskritika módszerét alkalmazva.

Az Országos Református Nőszövetség megalakulása

Az Országos Református Nőszövetség tevékenységét és létrejöttének célját tekintve illeszkedett a 19. század végétől induló református belmissziói és ébredési⁵ mozgalmak folyamatába. E nőszövetséget nem egyesületként, az egyháztól elkülönülő, önálló szervezetként jegyezték be, hanem mint nőmozgalmat indította el Ravasz László (1882–1975)⁶ több egyházi vezetővel, Muraközy Gyulával (1892–1961),⁷ Bereczky Alberttel (1893–1966),⁸ és Makkai Sándorral (1890–1951)⁹ együtt 1943 végén. A mozgalmi jelleget a püspök azért preferálta, mert a célja az volt, hogy integrálja az egyház szervezetébe az egyházi ébredés önálló egyesületeit, amelyeknek számos konfliktusai voltak a gyülekezeti alapon szerveződő egyházzal.¹⁰ E törekvés már 1938-ban elkezdődött,¹¹ s számos, korábban létesített, református kötődésű egyesület olvadt be a Dunamelléki Református Egyházkerület által kezdeményezett Nőszövetség gyülekezeti szinten szerveződött tagozataiba.¹² A szerveződés ezen formái azonban nem voltak elég hatékonyak. Egyre nagyobb szükség lett a református nőket összefogó olyan mozgalomra, amelynek nem „a nőegyesületekben szokványos jótékonyosság az elsődleges feladata, hanem a gyülekezetekben a hitbuzgalmi, missziói tevékenység”¹³ fokozása. Az *Új Magyar Asszony* első számának vezércikkében Zsindelyné Tüdős Klára kihangsúlyozta, hogy „a Magyar Református Nőszövetség nem egy »Nőegylet« a sok közül, hanem a gyülekezet minden Krisztust kereső nőtagjának szövetsége.”¹⁴ Makkai Sándor írásában szintén utalt arra, hogy az

⁵ A belmisszió a 19. században a liberális teológia racionalizmusa ellen lépett fel Nyugat-Európa nagyvárosainak protestáns egyházi közösségeiben, s a különféle ébredési mozgalmak, mint a pietizmus vagy a puritanizmus táplálta. Célja a laicizálódási folyamat megállítására volt; az 1930-as évek közepéig a protestáns felekezetekhez kötődő egyesületekben folyt. Magyarországon az első ébredési mozgalom az 1860-as években Debrecenben indult el, és a puritán örökségű, új ortodoxiára épült. Képviselői Balogh Ferenc és Csiky Lajos voltak (KISS 2006; ÁCS 2015).

⁶ Ravasz László (1882–1975): a Dunamelléki Református Egyházkerület püspöke (1921–1948), az MRE Konventjének (1937–1949) és Zsinatának lelkészi elnöke (1938–1948).

⁷ Muraközy Gyula (1892–1961): református lelkész, szerkesztő, író, műfordító. Az Egyetemes Konvent Missziói előadója.

⁸ Bereczky Albert (1893–1966): a lap keletkezésekor a Budapest–Pozsonyi úti Református Egyházközség lelképásztora.

⁹ Makkai Sándor (1890–1951): erdélyi püspök (1926–1936), debreceni teológiai tanár, a *Református Nőszövetség* című teológiai értekezése lett az újonnan alakult mozgalom munkatervének az alapja (KÓSA 2006. 746.).

¹⁰ KISS 2006.

¹¹ MAKKAI 1938; ÁCS 2015.

¹² Az 1923-ban Nyáry Pálné kezdeményezésére alakult Pécsi Református Nők Regnum Christianum Egyesülete 1942-ben beolvad a „dunamelléki egyházkerület által megszervezni rendelt Pécsi Református Egyházközségi Nőszövetségbe és e végett kimondja feloszlását.” BREL B. 12. c. 8699/1944. A. sz. irat. A Pécsi Református Nők Regnum Christianum Egyesületének feloszlását és vagyonának hova fordítását kimondó közgyűlési határozat. 1944. november 14.

¹³ KÓSA 2006. 745–746.

¹⁴ ZSINDELYNÉ TÜDŐS KLÁRA: Asszonyok, ti ne féljete! *Új Magyar Asszony* 1. (1944):1. 2.

egyesület feloszlatható, de a szövetség Krisztusban örök.¹⁵ Az MRE vezetősége hitte, hogy a belső megújulást segítő evangelizációban olyan erő lakozik, mely a lelkekben megfogva a túlélést jelentheti az MRE számára az új korszak beköszöntével. Ravasz László két ismert asszonyra kívánta bízni a négy magyarországi református egyházkerület közös Református Nőszövetsége vezetői feladatainak ellátását. A püspök elnöknek a kor ismert politikusának, Zsindely Ferencnek¹⁶ feleségét, a népszerű jelmeztervezőt, divattervezőt, rendezőnőt, a Budapest–Pozsonyi úti Református Egyházközség tagját, Tüdös Klárát; titkárnak pedig Pilder Máriát, az Erdélyi Református Nőszövetség sikeres szervezőjét és híres igemagyarázót, Karl Barth¹⁷ tanítványát kérte fel. Zsindelyné Tüdös Klára így emlékezik meg az elnökké választásáról: „*Nekem fogalmam sem volt róla, hogy mi a tennivalóm, mikor elővezettek a Konventen a püspökök, püspöknék és számos egyházi főhatóságok elé, akikről sejtelmem sem volt, hogy kik. Közölték velem, hogy országos elnöke vagyok valaminek, amiről azt sem tudtam, eszik-e vagy isszák?*”¹⁸

1944-ben az Országos Református Nőszövetség megjelentette munkatervét, melyet Ravasz László és Zsindelyné Tüdös Klára szerkesztett, s melynek előszavában Ravasz László arra bízta a Bibliai Márták és Máriák seregét, hogy „*egy világszerte folyó nagyszabású munka magyarországi barázdájába kell beállnia a magyar asszonyoknak és leányoknak.*”¹⁹ A történelmi események azonban gátat vetettek a Nőszövetség munkájának: 1944. március 19-én a német hadsereg megszállta az országot, emiatt az Országos Református Nőszövetség 1944. április 30-ára tervezett alakuló gyűlését nem tudták összehívni. „Csendes nagygyűlést”²⁰ tartottak helyette, azaz az ott elhangzott programbeszédeket körlevelekben juttatták el a gyülekezetek számára. „*Ahogy a dörgés, villámlás, vagyis a front közeledett az országhoz, megbolydultak az emberek és menekültek ide-oda. 1944 nyaratól decemberéig különös fergetegbe keveredett a Nőszövetség éppen hogy elültetett csenevész fácskája.*”²¹ – emlékezett vissza Tüdös Klára e nehéz időkre. 1945 decemberéig nem volt tisztújítás, nem történt meg a Nőszövetség tényleges megalakulása sem. A történelmi idők azonban kijelölték a feladatokat, s e rendkívüli szervezőkészséggel megáldott asszony felismerte ezek megoldásában a Nőszövetség és benne a saját szerepét; asszonyokat, munkatársakat toborzott a gyülekezetekben, hogy teát főzzenek a menekülteknek, vasúti mosdóhelyeket tisztított ki, ahová vaskályhát állíttatott, hogy rajta mosdóvizet melegítsenek a napok óta fűrésztetlen csecsemőknek. Zsindelyné Tüdös Klára és segítői összegyűjtötték a pályaudvaron egyedül maradt kicsinyeket, öregeket, elesetteket, s Zsindelyék Istenhegyi úton lévő otthonában szállást, ételmezt biztosítottak számukra. Segítségére volt ebben a szeretetszolgálatban két tanítónő: M. Kovács Piroska, aki a Fasori Református Leányott-

¹⁵ MAKKAJ Sándor: Mi a Református Nőszövetség? *Új Magyar Asszony* 1. (1944):1. 5–6.

¹⁶ Zsindely Ferenc (1891–1963): 1938-ban vallás- és közoktatásügyi miniszteri államtitkár, 1939-ben Teleki Pál kormányában miniszterelnökségi államtitkár, 1944. március 22-ig kereskedelem- és közlekedésügyi miniszter volt a Kállay-kormányban.

¹⁷ Karl Barth (1886–1968): svájci protestáns teológus. A nemzeti szocialista eszme ellen fellépő Hitvalló Egyház mozgalom alapítója 1935-ben.

¹⁸ ZSINDELYNÉ 1998. 24.

¹⁹ RAVASZ – ZSINDELYNÉ 1944. 10.

²⁰ DIZSERI 1994. 184.

²¹ ZSINDELYNÉ 1998. 32.

hon vezetője volt,²² Juhász Ilonka, aki a Soli Deo Gloria Diákszövetség utazó titkáráként tevékenykedett, valamint Cserepes Ella. M. Kovács Piroska segítette Zsindelyné Tüdős Klárát a Nőszövetség *Új Magyar Asszony* című lapja körüli tevékenységekben is. Szálasi Ferenc hatalomra kerülését követően a fővárosban felgyorsult a zsidóság deportálása, és egyre nagyobb méreteket öltöttek a politikai okok miatti bebörtönzések. E nehéz helyzetben Zsindelyné összefogva a Filadelfia Szövetség diakonisszáival és Asta Nielsennel,²³ a svéd nagykövetség munkatársával, mentették a zsidókat.²⁴ Somogyi Imre²⁵ ajánlotta Zsindelyné pártfogásába a papírok nélkül érkező kommunista üldözötteket.²⁶ Tették mindezt a Svábhegy tetején, a Gestapo közelségében, felülemelkedve a napi és a jövőre vonatkozó egzisztenciális félelmeiken, Jézus igéjének engedelmeskedve: „*Aki egyet befogad az én kicsinyeim közül, engem fogad be.*”²⁷ Félelmeik pedig voltak: „*Kicsit megremegtem a gondolattól, hogy nem a magam, hanem az uram nyakát reszkírozom azzal, ha illegalitásban lévő embereket befogadok.*”²⁸ – írja visszaemlékezésében Zsindelyné. A feleség aggódott férjének jelenéért és jövőbeli sorsáért, hiszen Zsindely Ferenc egy jobboldali, de angolbarát, keresztyén, igen magas beosztású horthysta politikus volt, aki 1944. március 22-én, miután a német csapatok megszállták az országot, lemondott a Kállay-kormányban betöltött kereskedelem- és közlekedésügyi miniszteri tisztségéről, s elvesztette korábbi politikai befolyását. A távolabbi jövő a Vörös Hadsereg által felszabadított új Magyarországon szintén szorongásra adhatott okot a házaspárnak. Mindennapi félelmeik is gyötrőek voltak: lesz-e elegendő tüzelő, élelem, szappan az időnként 80 főt is meghaladó vendégeknek? Hogyan védik meg az orosz katonák erőszakoskodásaitól a lányokat és az asszonyokat? A legnehezebb időkben álltak helyt segítőkkel együtt: emberfeletti küzdelemben próbáltak otthonukban emberhez méltó életet teremteni az üldözötteknek, védve hol a németek, hol az orosz katonák erőszakos kegyetlenkedései elől a náluk meghúzódó kiszolgáltatottakat. Ennek az időszaknak a tapasztalatai alapul szolgáltak (erkölcsi értelemben is) Zsindelyné Tüdős Klárának ahhoz a munkához, amit a társaival együtt 1949-ig végzett a Nőszövetség élén.

1944 második felének embert próbáló, életet veszélyeztető időszakában volt erejük a Nőszövetség újságjának megalapítására és megjelentetésére. Tüdős Klára ötlete volt, hogy a Református Nőszövetség céljainak eléréséhez lapot kell indítani, s

²² Később Bottyán János, az *Új Magyar Asszony* szerkesztőjének a felesége lett. OHATI NAGY László: Somogyi Imre. *Valóság* 26. (1983):1. 68.

²³ Asta Nielsen (1881–1972): dán színésznő, a némafilm első európai sztárjának számított. (BALÁZS Géza: Asta Nielsen. *Fényszórá* 1. (1945):10. 10–11. 1944-ben a svéd Vöröskereszt budapesti megbízottja és a svéd nagykövetség titkárnője volt. A nagykövetség tagjai „1944 karácsony estéjét a pesti gettóban töltötték és csak pár nap múlva a nuncius közbenjárására szabadultak ki.” Svéd bástya a nyilas áradatban. Hogyan harcoltak a budapesti svéd követség tagjai a nyilas pártszolgálatosokkal. *Demokrácia* 5. (1946): 10. 7.

²⁴ 2001-ben a Világ Igaza díjjal tüntették ki. DÉSI János: „Aki egy embert megment, az egész világot menti meg.” *Népszava*, 2001. december 3.

²⁵ Somogyi Imre (1902–1947) szobrász, a Parasztpárt alapítója, a kertmozgalom szószólója, a német megszállást követően az ellenállási mozgalom tagja lett. Györffy István munkatársa, Zsindelyné barátja, aki ösztönözte arra, hogy a fővárosban tanuló, falusi származású, szegény sorsú főiskolások részére kollégiumot létesítsenek (DIZSERI 1994. 141.). Többek között ennek hatására is jött létre a Györffy István Kollégium. 1945 után az Ideiglenes Nemzetgyűlés tagja volt. 1947-ben orosz katonák lötték meg a Hősök terén, mert nem engedelmeskedett, nem vetközt le a parancsukra. Sérülésébe belehalt.

²⁶ Itt élték át az ostromot Szakasits Árpádnak és Apró Antalnak a családtagjai is. DIZSERI 1994. 165–169.

²⁷ ZSINDELYNÉ 1998. 38–39.

²⁸ ZSINDELYNÉ 1998. 38.

Balla Péter²⁹ segítségével meggyőzte Bottyán Jánost³⁰ a szerkesztői feladatok elvégzésére, melynek eredményeként 1944. szeptember 15-én megjelent a Nőszövetség szócsöveként az *Új Magyar Asszony* első száma.

Az *Új Magyar Asszony* című lap

Az eddig írt tanulmányok és sajtóbibliográfia szerint 1944-ben két lapszámmal jelentkezett az *Új Magyar Asszony*,³¹ de a Kecskeméti Református Egyházközség Könyvtára és Levéltára négyet őriz 1944-ből, ezek a példányok szolgálnak az elemzés tárgyául.³² 1945-ben nem jelentették meg az újságot. 1946 januárjában indult újra körlevélként az Országos Református Nőszövetség kiadványa, s havi rendszerességgel jelentkezett. A harmadik évfolyam 1947-től hitbuzgalmi havilapként látott napvilágot májusig, havonta egy alkalommal, majd júniustól kéthetente, 1948 végéig. Jelenleg a periodika ötödik évfolyamából két januári példányról tudunk.³³ Az *Új Magyar Asszony* kiadója az Országos Református Nőszövetség volt, a lapot a Sylvester Nyomdában nyomtatták. 1947 végéig Bottyán János, 1948 áprilisától 1948 decemberéig Áprily Lajos, 1949-ben Adorján József szerkesztette.³⁴

A lap címe, mottója és illusztrációja

Az *Új Magyar Asszony* címet választották a lap elindítóinak az újságnak, mely társadalmi bázisát tekintve szélesebb kört célt meg, mint általában a református sajtóorgánumok. Zsindelyné úgy fogalmazott az induló lapszám vezércikkében, hogy az új magyar asszony „korának szenvedő, de bátor, józan leánya, aki egyetlen törvényéül és erőforrásául a Bibliát vállalja és egy kaszthoz, a magyar református asszonyok közösségéhez tartozónak vallja magát.”³⁵ A szerkesztők az evangéliumi közösséget tartották meghatározónak és nem a társadalmi: nem a középosztálynak kívántak lapot szerkeszteni, hanem a népnek. Céljukat a lap mottója fejezte ki igazán: „Egyenként megállni a viharban lehetetlen, tájékoztatás nélkül élni badarság, kötés nélkül széthull a kéve.”³⁶ A mottó az 1850-ben írt Tompa Mihály *A*

²⁹ Balla Péter (1908–1984): 1944-ben a református Soli Deo Gloria Diákszövetség országos énekügyi titkára volt.

³⁰ Dr. Bottyán János (1911–1984): református lelkész, a *Református Egyház* című lapnak és a *Confessió*nak a felelős szerkesztője, a Budapesti Teológiai Akadémia díszdoktora, egyházmegyei tanácsbíró. Vö. ZsL 80. Zsinati Levéltár 80. fond. Bottyán János adattára.

³¹ DIZSERI 1994. 212–215.; CSEH – MÉSZÁROS 2006. 1295.

³² Az első lapszám 1944. szeptember 15-én jelent meg Budapesten, majd ezt követően minden hónap 15-én jelent meg a periodika 1944. december 15-ig. Vö. A Kecskeméti Református Egyházközség Könyvtára és Levéltára elektronikus katalógusa. (<http://krekbib.hu/k%C3%B6nyvt%C3%A1r/foly%C3%B3iratok/%C3%BAj-magyar-asszony>) [2021.02.14.] Köszönet illeti Bán Magdolnát, az intézmény vezetőjét és munkatársait, akik a COVID-19 idején azzal segítettek e tanulmány megszületését, hogy elektronikus formában rendelkezésre bocsátották a lapszámokat.

³³ DIZSERI 1994. 215. A Krekbib és az OSZK katalógusai szerint. A periodika megjelenési körülményeiről további kutatások szükségesek.

³⁴ DEZSÉNYI et al. 1956.

³⁵ ZSINDELYNÉ TÜDŐS Klára: Asszonyok, Ti ne féljetek! *Új Magyar Asszony* 1. (1944):1. 1.

³⁶ *Új Magyar Asszony* 1. (1944): 2–4.

golyához című versét idézi: „Mint oldott kéve széthull nemzetünk”.³⁷ Az *Új Magyar Asszony* című lap mottójaként a reformátusságnak a magyarsággal való azonosítását konnotálja, megteremtve a két történelmi kontextus, az 1848–49-es szabadságharc bukása és a Horthy-korszak vége közötti párhuzamot. A 19. század költőjének sorai – „Sokra sír, sokra vak börtön borul, / Kik élünk: járunk búsan, szótlanul; / Van, aki felkél és sirván, megyen / Uj hont keresni túl a tengeren.”³⁸ – Zsindelyné barátainak, ismerőseinek döntését vetíti elénk, többek között Darányi Kálmánéét, aki mielőtt elhagyta az országot, tudván, hogy Klára asszony menekült otthonokat szervez a nőszövetségi asszonyokkal, átadta lakása kulcsát azokkal a szavakkal, melyekre Zsindelyné így emlékezett vissza: „használgam a házat, ami-re jónak látom.”³⁹ A mottó egyben kijelölte az újság s egyben a Nőszövetség szerepét a nemzet és a reformátusság sorsában: a kötés biztosítását.

1. kép – Gáborjáni Szabó Kálmán fametszete, a lap egyetlen illusztrációja

Több számában az első oldalon jelent meg Gáborjáni Szabó Kálmán fametszete mint a lap egyetlen illusztrációja. A kép fénytől megvilágított, alvó csecsemőt a kezében tartó, olvasó édesanyját ábrázol. (1. kép) Az alakok elhelyezkedése, valamint a megvilágított édesanya kapcsán a Mária Jézussal jelenetre asszociálhatunk. Az ábrázolás üzenete felerősítette a nők szerepére vonatkozó egyházi álláspontot, mely elsősorban a közepestályhoz tartozó nők társadalmi szerepvállalásai kapcsán a két világháború között

³⁷ TOMPA (<https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Verstar-verstar-otven-kolto-osszes-verse-2/tompa-mihaly-9406/lirai-koltemenyek-940B/1850-98A3/a-golyahoz-98D0/>) [2021.03.23.]

³⁸ TOMPA (<https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Verstar-verstar-otven-kolto-osszes-verse-2/tompa-mihaly-9406/lirai-koltemenyek-940B/1850-98A3/a-golyahoz-98D0/>) [2021.03.23.]

³⁹ DIZSERI 1994. 163.

a liberális feminizmus ellenében fogalmazódott meg: az egyház nem utasította el a nők művelődéséhez, tanulásához, munkához való jogát, ha az a család, az egyház és a haza szolgálatában állt. Ignác Rózsa író négy cikkben is foglalkozott a nők olvasóvá nevelésével. (Melléklet 1. táblázat)

A szerkesztő és a szerzői gárda 1944-ben

A *Dunántúli Protestáns Lap Új Magyar Asszonyt* népszerűsítő írásában arról számolt be, hogy „olyan munkatársi gárdát választottak, amely a kitűzött nagy célnak mindenben megfelel. Az ország legjobbjai teszik közkinccsé a lapban tudásuk legjavát. Szerkesztőül Bottyán Jánost, a Református Jövő ismert szerkesztőjét és munkatársát kérték fel.”⁴⁰

A vezércikkek írói között találjuk Ravasz Lászlót, Makkai Sándort és egyetlen nőként, Zsindelyné Tüdös Klárát. (Melléklet 1. táblázat) A vezércikkeket bibliai textuson alapuló, személyes hangvétellű, meggyőző írások kísérték, melyek – a püspök és lelkipásztorai – Ravasz László, Bottyán János, Péter János, Békési Andor tollából születtek. A periodika munkatársai közül többen képviselték a női nemet, mindegyikük személyes ismerőse, barátja, segítője, munkatársa volt Zsindelyné Tüdös Klárának. Pilder Mária, a Nőszövetség országos titkára, Ignác Rózsa író, M. Kovács Piroska, aki Istenhegyen a menekültek ellátásában is segítségére volt és Tóth Erika, a Tiszántúli Egyházkerület Református Nőszövetségének képviselőnője nevükkel jelentek meg a lapokban: Zsindelyné 5, Pilder Mária 5, Ignác Rózsa 3, M. Kovács Piroska és Tóth Erika 1–1 cikkel, Berde Mária Amália⁴¹ egy verssel szerepeltek. Szécsi Árpádnét⁴² és Bertalan Esztert jelölték még meg az első, illetve a második lap munkatársai között, de sajnos nem derült ki, mely cikkek voltak ők a szerzői vagy milyen más szerepük volt az újság létrehozásában. A névvel megjelölt írások közül 15-öt hölgyek és 35-öt férfiak írtak (a szépirodalmi művekkel együtt).

A női cikkírók életpályája

Az *Új Magyar Asszony* cikkíró hölgyei mindannyian reformátusok voltak. Zsindelyné Tüdös Klára a kálvinista Rómában, Debrecenben született 1885-ben, mindkét ágon híres református prédikátor ősökkel. A Dóczy Gedeon vezette Debreceni Református Leánynevelő Intézetben tanult 1905-től 1911-ig. Így emlékezett vissza az iskolapadban töltött évekre: „a reggeli áhítatokon buzdításomra úgy énekeltük a zsoldárt: ásítozik testem, lelkem, s miután a konfirmációi órák egybeestek a táncóráimmal, lehetőleg mellőztem a konfirmációi előkészítést.”⁴³ A megtérése sokkal később történt, életútjának felén, édesanyja betegyánál, Bereczky Albert lelkipásztor hatására. „Amíg beszélt, nekem elkezdett csorogni lefelé a könnyem, s a szívem úgy emelkedett Hozzá, mintha szárnya nőtt volna. (...) És aztán soha többé nem hiányoztam a pozsonyi útról, amíg ő azon a szószéken állt”⁴⁴ – írta

⁴⁰ PONGRÁCZ József: *Új Magyar Asszony. Dunántúli Protestáns Lap* 55. (1944):38. 1.

⁴¹ Berde Mária (1889–1949): erdélyi költő, író. Édesapja református lelkész, a Nagyenyedi Bethlen Kollégium tanára. RMIL Berde Mária. (<https://lexikon.kriterion.ro/szavak/340/>) [2021.02.19.]

⁴² Szécsi Árpádné Zsindelyné Tüdös Klára munkatársa volt a Corvin Áruházban. DIZSERI 1994.

⁴³ ZSINDELYNÉ 1998. 9.

⁴⁴ ZSINDELYNÉ 1998. 19.

a visszaemlékezésében. A Nőszövetség munkájába való bekapcsolódásáig egy izgalmas, nem mindennapi, a korszakban modern jelzővel illelhető független, önálló, dolgozó nő életútja bontakozik ki előttünk. Az 1910-es években országgyűlési képviselő apja egyedüli gyermekeként gondtalan, jómódú életet élt: Svájcban, Angliában tanult francia és angol nyelvet. 1915-ben Lembergben önkéntes ápolónőként a háborúban megsebesült katonákat ápolt. Budapesten tanulmányokat folytatott az Iparművészeti Főiskola textil szakán. 1919-ben férjhez ment Szunyogh Rudolf huszár főhadnagyhoz, s az érmelléki Érsemjénre költözött, ahol a 400 holdas Szunyogh-birtokot irányította, mert férje a háborúból súlyos tüdőbetegesen tért vissza, s különböző szanatóriumokban gyógyíttatta magát. A házaspárnak 1921-ben kislánya született, Judit. Trianon után „román határőrcsaládok vérszemet kaptak, hogy nincs otthon a gazda, s kezdtek a birtokon garázdálkodni. Hol a termésből kanyarítottak ki egy darabot, hol a terelt állatokat tizedelték meg.”⁴⁵ Egy napon leégett a birtokon az összes cselédlakás, s ekkor gyermekével visszaköltözött Magyarországra. Férjével elhidegültek egymástól, évekig külön éltek, majd 1928-ban elváltak. Kislányukat jó ideig Tüdős Klára nagynénje nevelte Debrecenben. 1925-ben Budapestre került és önálló karriert épített. Először a Magyar Állami Operaházban a női jelmeztár és szabásműhely vezetője volt. Jelmeztervezőként, rendezőként és fordítóként sikereket ért el, melyekről egyre nagyobb rendszerességgel tudósított a sajtó.⁴⁶ 1927-től, tíz éven keresztül a Magyar Rádióban divatról szóló műsorokat vezetett. Divattervezőként elkötelezettje és vezéralakja volt a „magyaros ruhamozgalomnak”.⁴⁷ „Magyar ruha az, amelyiknek, hogy úgy mondjam, az alaprajza magyar. És magyaros ruha, amelyiknek az alaprajza mondén. Mindkettőnek megvan a maga létjogosultsága, tere és szereplési lehetősége. A magyar ruha nemzeti ügy, színvallástétel és bizonyoságtétel”⁴⁸ – hallhatjuk ma is a filmhíradó archív felvételéről Zsindely Ferencné Tüdős Klárát a magyaros divat lényegéről. 1937-ben megnyitotta a Pántlika Divatszalon,⁴⁹ 1941–1943 között a Corvin Áruház vezetője lett, de a posztról le kellett mondania férje kereskedelmi miniszteri pozíciója miatt. 1938-ban ment feleségül Zsindely Ferenchez, aki akkor a Nemzeti Egység Pártja alelnöke, a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium államtitkára, a Teleki-, a Bárdossy- és a Kállay-kormányok idején miniszterelnökségi államtitkár, majd a Kállay-kormányban kereskedelem- és közlekedésügyi miniszter volt.⁵⁰ Zsindely Ferenc szintén a református felekezethez tartozott, jó viszonyt ápolt Ravasz László püspökkel. Hóman Bálint 1938 elején a protestáns ügyek államtitkárának nevezte ki.⁵¹ Tüdős Klára férje oldalán reprezentációs feladatokat látott el: jótékony célú divatbemutatókat szervezett, segítette férje politikai törekvéseit érvényre

⁴⁵ DIZSERI 1994. 54. Idézi: Tüdős Klára: *Rongyok I.* Kiadatlan. 37.

⁴⁶ IFJ. AMBRÓZY Ágoston: Gratulálunk a méltóságos asszonynak! *Színházi Magazin*, 1939. október 14. 42.; SOMFAY Margit: Magyaros ünnepi ruhák. *Élet*, 1938. március 13. 475–476.; Budapesten született a „höndörgő” ötlete. *Magyarország*, 1937. június 10. 9.; A „Pántlika” igazán csak most virágozni – mondja Zsindely Ferencné, Tüdős Klára. *Új Magyarság*, 1938. augusztus 7. 7.; Magyar ruha. *Muskátli – Magyar Kézimunkaujság* 7. (1938):1. 1.

⁴⁷ F. DÓZSA 1998.

⁴⁸ *Magyaros divat.* Zsindely Ferencné, Tüdős Klára előadása az Országos Iparművészeti Társulat női ruhabemutatóján. MFI: Nagy L., Zsabka, Marton. (<https://filmhíradokonline.hu/watch.php?id=3489>) [2021.02.16.]

⁴⁹ BAGYINSZKY 2011. 61.

⁵⁰ DIZSERI 1994. 15.

⁵¹ DIZSERI 1994. 88.

jutni. Tehetségét és eltökéltségét bizonyítja, hogy 1943-ban filmrendezőként is megállta a helyét, s a *Fény és Árnyék* című filmjével nagy sikert aratott. Ravasz László az Országos Református Nőszövetség élére Zsindelyné Tüdös Klárában egy közismert és köztiszteletben álló személyt választott, egy igazi pártfogót, fáradhatatlan szervezőt, aki bár kezdetben megrémült a feladattól, de felismerte e mozgalom jelentőségét, és az átmenet éveiben kitartóan szolgálta annak céljait.

Pilder Mária (1855–1966) Diósgyőrött született, római katolikusnak keresztelték. Felnőtt korában áttért a református felekezetre. 1918-ban édesanyja halála után édesapja szülőföldjére, Erdélybe költözött. Kolozsvárott teológiai tanulmányokat folytatott. Levelezett a svájci vallásos szocializmus harcos teológusával, Hermann Kutterrel, majd Karl Barth követője lett.⁵² 1920-tól Kolozsvárott egy leány-középiskolában, 1923-tól Nagyenyeden a Református Tanítóképző Intézetben tanított és annak internátusát igazgatta.⁵³ Az Erdélyi Református Egyházkerület női belmissziói munkáinak felügyelője, utazótitkára és diakonissza intézetének vezetője volt. Újságírói és szerkesztői tapasztalatot is szerzett, mert Maksay Alberttel együtt szerkesztette a *Református Család* című havilapot. Zsindelyné emlékirataiban így emlékezett vissza a Pilder Máriával való első találkozásukra: „Különös kis teremtés volt ez a Mária, akiről én semmit sem tudtam, mikor egy délután Muraközy Gyula felhozta hozzám a Sváb-hegyre. Kicsi, filigrán, idős hölgy, felemás arccal és rossz szemmel, megnyerőnek nem mondható külsővel. (...) Félttem tőle, s nem értettem, hogy mit kezdjek én egy öreg kisasszonnyal. Mint később kiderült, ő is nagyon félt tőlem, hogy viszont mit kezdjen ő egy nagyvilági dámával egyházi munkában. Én a kézfogásra intenzíven reagálok, s ahogy mi akkor Máriával kezecskéztünk, bennem a görcs feloldódott, s tudtam, hogy ez egy életre szól”.⁵⁴ A Pilder Máriával való közös tevékenységük a Nőszövetség élén ténylegesen 1945 decemberének végén kezdődött el, s 1949 elejéig tartott. Az MRE vezetői, Bereczky Albert püspök, Kiss Roland egyházkerületi főgondnok és Farkas József missziói előadó személyesen meglátogatták Zsindelyné Tüdös Klárát istenhegyi otthonában, és ott Bereczky Albert a következő indokkal győzte meg Klára asszonyt, hogy adja át a Nőszövetség vezetését Szegedy Erzsébet diakonisszának: „Vezető körünkben és a pártban az a vélemény, hogy maga ugyanazt az államellenes propagandát csinálja az országban, amit a hercegprímás, Mindszenty!”⁵⁵ – emlékezett vissza a naplójában Zsindelyné Tüdös Klára. A házaspár 1949. június 3-án szerződést kötöttek az egyházkerülettel, melyben átadták az Istenhegyen lévő házukat a Dunamelléki Református Egyházkerületnek „kizárólagos használatra missziói célokra (...) férfi és nőszövetségi vezető és munkásképző tanfolyamok tartására, egyházi munkás és lelkésznyaraltatásokra, konferenciákra”.⁵⁶

Az *Új Magyar Asszony* első évfolyamának női szerzői között több cikkel ott találjuk Ignác Rózsa (1909–1979) színészt és íróat. Erdélyben született, 14 évvel volt fiatalabb Zsindelyné Tüdös Kláránál. Édesapja Ignác László, református lelkészként, majd később

⁵² ZsL 88. Pilder Mária iratai 1884–1956; valamint MÉL: Pilder Mária. (<https://www.arcanum.hu/en/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/p-77238/pilder-maria-774BF/>) [2021.02. 16.]

⁵³ ZsL 88. Pilder Mária iratai 1884–1956; valamint MÉL: Pilder Mária. (Valószínűleg a Kolozsvári Református Leány-főgimnáziumban kapott állást. Ennek igazolása további kutatásokat igényel.)

⁵⁴ DIZSERI 1994. 184.

⁵⁵ DIZSERI 1994. 218.

⁵⁶ DIZSERI 1994. 221.

esperesként szolgált Fogarason, magyar iskolát, a hadirokkantaknak segélyszervezetet alapított és árvaházat működtetett. Ignác Rózsa Kolozsvárott végezte a középiskolát, de szenvedett a Trianon utáni, románosított erdélyi iskolában, ahol kicsúfolták és megszegyénítették az anyanyelve miatt. Édesapja halála után édesanyjával és testvérével Magyarországra költöztek. Budapesten a Színiakadémián szerzett diplomát, Szegeden, majd Budapesten a Nemzeti Színházban kapott szerepeket. Unokatestvérével, a politikus és újságíró Makkai Jánossal kötött házasságot, s 1935-ben egy fiuk született, Ádám. Később elváltak, és a fiát egyedül nevelte fel. 1939–1940-ben a *Színházi Magazin* párizsi tudósítójaként dolgozott.⁵⁷ Közben színdarabokat, regényeket írt,⁵⁸ és íróként egyre sikeresebb lett. 1942-ben a Ferenc József-díj elnyerése után a vele készített interjúban olvashatjuk vallomását hivatásáról: „*Nem készültem én soha sem írónak, sem színésznek, hanem mindig csak Ignác Rózsa akartam lenni. (...) Inkább élni szeretnék sokszor, mint írni.*”⁵⁹ 1942-ben a *Pécsi Napló*ban Pusztai-Popovits Józsefnek így mesélte el életének egy kalandos epizódját: „*Megszereztem egy román nő igazolványát és azzal zavartalanul járkálhattam. Néha-néha a csendőrök és rendőrök igazoltattak, de amikor felmutattam a román igazolványt tovább engedtek. Úgy szólván házról-házra jártam a csángóknál és mintha román lennék úgy érdeklődtem életük és sorsuk iránt. A legnagyobb őszinteséggel beszéltek előttem úgy a csángó magyarok, mint azok a csángók, akiket a románoknak már sikerült teljesen elrománosítani az egyházon keresztül.*”⁶⁰ 1944 őszén az író által átélt eseményekről a fia visszaemlékezéseiből tudunk. Ignác Rózsa megszervezte volt férje esküvőjét egy amerikai származású hölgygel, Betty Smith-szel a rabkórházban.⁶¹ Makkai János a német megszállás után börtönbe került, mintegy 350 politikai fogollyal együtt, köztük Tildy Zoltánnal, Bajcsy-Zsilinszky Endrével, Nagy Ferencsel és Laky Dezsővel. „*Egy német SS tábori pap adta össze őket ott, a Fő utcai rabkórházban, miközben Ignác Rózsa és Mickó néni, Bajcsy-Zsilinszky Endréné – Bandi bácsi influenzát kapott – voltak a házassági tanúk. Én ezen alkalommal nem lehettem jelen, de anyám előadásából elevenen többször is átéltem. Mikor kimentünk az utcára hazafelé indulva, anyám kivett egy zsidóknak járó sárga csillagot a retiküljéből és azt a kabátja bal kihajtójára biggyesztette egy öreg rozsdás biztonsági tüvel.*”⁶² – írta Makkai Ádám. A fiú visszaemlékezéseiből egy szeretetteljes, de nem hagyományos, anya-gyermek kapcsolat bontakozik ki. Íme: „*Koraérett, szemtelen és erősen elkapott kölyök voltam, akinek »aranyköpéseiből« anyám cikkeket és »gyermekszáj krokikat« írt, ahelyett, hogy főzött volna rám, vagy sétálni vitt volna.*”⁶³

⁵⁷ SÁNDOR 2020.

⁵⁸ Az 1944-ig írt művei: *Anyanyelve magyar* (1937), *Rézpénz* (1938), *Ezer hold pipacs* (1939), *Született Moldovában* (1940), *Keleti magyarok nyomában* (1942), *Róza leányasszony* (1942), *Két élet* (1943), *Hivatalnok Berta* (1944). MÉL: Ignác Rózsa. (https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/MagyarEletrajziLexikon_4/?query=Ign%C3%A1cz%20R%C3%B3zsa%201942&pg=416&layout=s) [2021.02.16.]

⁵⁹ BALASSA Imre: A Ferenc József-díjas Ignác Rózsa, aki mindig csak – Ignác Rózsának készült! *Film Színház Irodalom*, 1942. június 26.

⁶⁰ PUSZTAI-POPOVITS József: Beszélgetés Ignác Rózsával, a színésznőből lett írónővel. *Pécsi Napló*, 1942. október 31. 6.

⁶¹ Erre azért kerülhetett sor, mert 1944 szeptemberében a Lakatos-kormány lépéseket tett a politikai foglyok szabadon bocsátására. MAKKAJ 2008.; MMV: Lakatos-kormány. (<https://www.arcanum.hu/hu/onlinekiadvanyok/Lexikonok-magyarorszag-a-masodik-vilaghaboruban-lexikon-a-zs-F062E/1-F0B4A/lakatos-kormany-F0B4D/>) [2021.02.17.]

⁶² MAKKAJ 2008.

⁶³ MAKKAJ 2008.

A három női életút azt mutatja meg, hogy a konzervatív, keresztyén nőmozgalom tagjai hogyan építették be a saját életükbe a modern, emancipált nő eszményének elemeit. Az élettörténetek a konzervatív feminizmusnak Sárai Szabó Katalin normakövető emancipációval megjelölt fogalmába illeszkedve értelmezhetőek, melynek a lényege, hogy a konzervatív nő „az individuálisnál magasabb értékűnek tartott közösségi elvek – Isten, nemzet, társadalom – szolgálata során jut el (...) a nemi szerepek átértelmezéséhez, az önérvényesítéshez és az önmegvalósításhoz, miközben saját társadalmi csoportjának értékrendjét és normáit nem kérdőjelezi meg.”⁶⁴ Mindhárom életút egyéni válaszokat mutat meg az emancipációra. Pilder Mária az egyházi pályán találta meg a saját útját. Elhivatottságot érzett a teológiai tanulmányok iránt, s tanárként élte az egyedülálló, az egyházért dolgozó nők független életét. Zsindelyné élete jól mutatja, hogy a normakövetés az élet különböző területein különféleképpen érvényesült. A társadalom nyilvános színterein betöltött (Pántlika, Hunnia Film, Nőszövetség) szerepekben érzékelhettük leginkább a normakövetést. A magánszférában – az anyaszerepben – megjelenik egészen szélsőségesen is az emancipáció hatása. Gyermeke nevelését nagynénjére bízta, és emiatt egész életében büntudat gyötörte. Ignác Rózsa független válaszokat adott az emancipációs kihívásokra (unokatestvérével kötött szerelmi házasság, elváltan egy új házasságot kezdeményező volt feleség extrém szerepében látjuk, anyaként pedig inkább viselkedett barátként, mint a klasszikus anyaszerepnek megfelelően).

Az *Új Magyar Asszony* rovatai és témái

Az Országos Református Nőszövetség indulásának körülményeit, a legfőbb céljait és tevékenységét az *Új Magyar Asszony*ban érhetjük tetten. A havonta egyszer megjelenő lap szerzői a Nőszövetség társadalmi bázisát, a legkülönbözőbb társadalmi rétegű, életkorú református felekezethez tartozó nőket szólították meg azért, hogy mozgósítsák őket az összefogásra, kijelölve a feladatukat az egyházi, a szociális és a művelődés, valamint a gyermeknevelés és háztartásvezetés területein. Ezt igazoljuk abban a táblázatban (Melléklet 1. táblázat), mely áttekintést nyújt az 1944-ben megjelent lapszámok szerzőiről, az 1944-ben betöltött társadalmi szerepükről, a cikkeik műfajáról és témáiról.

A vezércikkek a hazáért, az egyházért és nem önmagukért való önzetlen szolgálatra szólították fel a református asszonyokat a *Biblia* példázataira hivatkozva. E témához kapcsolódtak Zsindelyné Tüdős Klára *Házunk tája* című jegyzetei, illetve a *Szapuló* című rovat glosszái (például *Szítsátok a lángot*).

A Nőszövetség missziós céljait szolgálta Pilder Mária *Tükör* című rovata, melynek középpontjában a *Szentírás* és annak magyarázata állt. A *Kislexikon* című rovat hitoktatás jellegű írásokat közölt a következő témákban: *Egyháztagság*, *Szeretetvendégség*, *Nők az Újszövetségben*, *Jézus nemzetségtáblájának asszonyai*.

Szj Rezső *Régi Magyar Asszonyok* című rovatának egyháztörténeti írásaival, a keresztyén nő ideálképét erősítette a református asszonyok (Bethlen Kata, Bethlen Miklós feleségei, Kun Ilona, Rhédey Júlia) történelmi példáin keresztül. Hasonló funkciót töltött be a *Könyvek* és a *Film/Színház* rovat, melyben a református asszonyok számára íródott filmkri-

⁶⁴ SÁRAI 2014. 90.

tikákat, könyvajánlásokat olvashatunk. Ezek között megtalálhatók az újság íróinak művei is, mint például a *Marék búza* című, Szij Rezső szerkesztette novelláskötet, Péter János *Megbotránkoztató szeretet – tékozló fiú története* és Balla Péter *Magyar népdal* című könyve.

Zsindelyné Tüdős Klára elkötelezettségét a népművészet, a népi kultúra és a népköltészet iránt több cikk is mutatja. A könyvajánlóban Szirmai Fóris Mária *Keresztszemes kézimunkák – Bereg, Szabolcs, Szatmár, Ugocsa megyékben gyűjtött minták* című könyvét ajánlották az újság közönségének.⁶⁵ Mindegyik lapban több oldalon találhatóak keresztszemes minták.

A népi írókat is felkarolta a lap. Az erdélyi író, Balázs Ferenc *Rög alatt* című könyvéről recenziót olvashatunk a lapban.⁶⁶ Bottyán János *Az ábécétől a regényig* című cikkében összegyűjtötte a „paraszt- és a munkásírókat”, kezdve Szabó Pállal. Kiemelte Kassák Lajos mellett Nagy Istvánt, akinek műveiről írja, hogy „Egy-egy kérdés, kiáltás minden regénye. Egy társadalmi osztályé. Figyelnünk kell erre a hangra.”⁶⁷ Rideg Sándornak novellarészlete jelent meg a lapban. A kortárs költők közül a bihari pásztorcsaládból származó Sinka István, a népi írókhoz tartozó Gulyás Pál és Kodolányi János, valamint a református lelkész ősökkel bíró Szabó Lőrinc és Berze Mária Amália publikált az *Új Magyar Asszonyban*.

Egy nőnek írt újság divat nélkül nem jelenhetett meg, főleg, ha a híres divattervező, Zsindelyné Tüdős Klára a munkatársai között szerepelt. A *Háborús ruhatervek* között könnyen elkészíthető, olcsó és praktikus viseleteket ajánlottak a nők és kisgyermekük számára. A téli és nyári munkaruha zsebes köténnyel, hogy „a kulcsot, a pápaszemet ne kelljen folyton keresni”,⁶⁸ kifejezetten a háziasszonyok számára készült.

A *Receptek* című rovatban szereplő ételek a Budapesten egyre fokozódó élelmiszerhiányra mutatnak, mivel főképp vegetáriánus ételek – burgonya, kelkáposzta, répa, sárgaborsó, valamint tésztafélék – elkészítését ajánlották a háziasszonyoknak, mint például a rakott tarhonyás kelkáposztát, a szűklevű gulyást vagy a hamis húsleveset, csurgatott galuskát. Édességként pedig az egy tojással készítendő háborús piskótát javasolták karácsonykor az ünnepi asztalra.

Az 1944. év mindegyik számában megjelent tudósítás az Országos Református Nőszövetség tevékenységeiről. Így olvashatjuk Tóth Erikának, a Tiszántúli Református Egyházkerület Nőszövetsége titkáranak részletes tájékoztatását a debreceni testvér család mozgalomról, a bevezetett kartotékrendszerrel, mely intézkedésekkel a háború sújtotta, a bombatámadások következtében otthon nélkül maradt családokon kívántak segíteni. A Nőszövetség szociális tevékenységei közé tartozott a hadigondozás, melynek elméleti és gyakorlati ismereteiről is hírt adott Domján János. Az első lapszámban például M. Kovács Piroska diakonissza *Otthonatlan lányok* címmel a tanonclányok fővárosi helyzetéről írt cikket, melyben rávilágított a leánykollégiumok létesítésének szükségességére. A Nőszövetség jótékonyági akcióit segítő szerzetesrendek szervezéséhez is praktikus segítséget kívánt nyújtani a lap egy műsortervet tartalmazó *Műkedvelés* című írással. (Melléklet 1. táblázat)

⁶⁵ *Új Magyar Asszony* 1. (1944):2.

⁶⁶ *Új Magyar Asszony* 1. (1944):3.

⁶⁷ BOTTYÁN János: Az ábécétől a regényig. *Új Magyar Asszony* 1. (1944):3. 4.

⁶⁸ Háborús ruhatervek. *Új Magyar Asszony* 1. (1944):4. 15.

Összegzés

Az Országos Református Nőszövetség mozgalmának megindítása azt mutatja, hogy a Magyarországi Református Egyháznak volt stratégiája 1944-ben a változásra. Ravasz László az integráló szerepre megfelelő, a Horthy-korszakban saját erejéből ismertté és elismertté vált, modern, önálló személyiséget, Zsindelyné Tüdős Klárát választotta a mozgalom élére, akinek ismertsége, széles körű kapcsolati hálója mind az egyházban, mind a politikai és a kulturális élet terén azt ígérte, hogy kiszélesíthető az egyház hagyományos társadalmi bázisa, s megerősíthető az egyházhoz való ragaszkodás a női munkán keresztül. A lap szerzői gárdájának és főbb rovatainak tartalmi összegzése is azt bizonyítja, hogy a háború nem gátolta meg a magvetést, és 1944-ben sikerült előkészíteni az ébredés újabb hullámát a Magyar Református Egyházban.

MELLÉKLET

1. táblázat: Az *Új Magyar Asszony* első évfolyamának összefoglaló táblázata rovat, műfaj, szerző, cím, lapszám szerint.

Rovat/ Műfaj	Szerző	A szerző 1944- ben betöltött tár- sadmali szerepe	Cím	Lapszám <i>Új Magyar Asszony</i>
Vezércikk	Zsindelyné Tüdős Klára	Országos Refor- mátus Nőszövet- ség elnöke	Asszonyok, Ti ne féljete!	1944. 1. évf. 1. sz. 1–2.
Vezércikk	Zsindelyné Tüdős Klára		Hol vagytok asszonyok?	1944. 1. évf. 2. sz. 1.
Vezércikk	Péter János	A Bethesda kórház lelkésze <i>A Református Élet</i> szerkesztője	Örvendező szolgálók	1944. 1. évf. 3. sz. 1.
Vezércikk	Békési Andor	Lelkipásztor és vallásoktató	Lélekben együtt	1944. 1. évf. 4. sz. 1.
Vezércikk Jegyzet	Ravasz László	Református püspök	Ismeretlen áldott kezek	1944. 1. évf. 1. sz. 1.
Vezércikk Jegyzet	Bottyán János	<i>Az Új Magyar Asszony és a Református Jövő</i> szerkesztője	Így lehet...	1944. 1. évf. 3. sz. 1.
Vezércikk Jegyzet	Kempis Tamás	Késő középkori németalföldi pap, író, teológus, a devotio moderna képviselője	Karácsonyfa helyett	1944. 1. évf. 4. sz. 1.
Belső cikk	Makkai Sándor	Debreceni Teológia tanára	Mi a Reformá- tus Nőszövetség?	1944. 1. évf. 1. sz. 5–6.
Szapuló glossza	Kátai István	Humorista	Divat és erkölcs	1944. 1. évf. 1. sz. 2.
Szapuló	Kátai István		A nyelv	

Szapuló	Szerző nélkül		Szítsátok a lángot (Családi tűzhely)	1944. 1. évf. 3. sz. 2.
Szapuló Nyílt levél a szerkesztőhöz, ironikus hangvételű	Szerző nélkül		Kismosás	1944. 1. évf. 4. sz. 2.
Jegyzet	Ignác Rózsa	Író	Az olvasásról	1944. 1. évf. 1. sz. 3.
Jegyzet	Ignác Rózsa		A gyermek olvas	1944. 1. évf. 3. sz. 3.
Jegyzet	Ignác Rózsa		Menekülés a betűhöz	1944. 1. évf. 4. sz. 3–4.
Bírálat	Bottyán János		Az ábécétől a regényig	1944. 1. évf. 3. sz. 4.
István deák tréfája Tárca (tollrajz)	Kátai István	Humorista	Rozi néni	1944. 1. évf. 1. sz. 4.
István deák tréfája Tárca (tollrajz)	Kátai István		Lajos bácsi útra kél	1944. 1. évf. 2. sz. 7.
Jegyzet	Dr. Kiss Mihály	Az óbudai Szent Alajos Szalézi Rendház vezetője, menekült lengyel szalézi atyákat, majd a nyilaskezes uralom alatt zsidókat fogadott be.	A csontok bizonyágtétele a női hivatásról Artemisztől korunk fiús asszonyáig	1944. 1. évf. 1. sz. 7.

Recenzió	Kovács István dr.	Szentmártonkátán lelképásztor <i>A Magyar Út és a Keresztyén Család</i> munkatársa	Egy porrá omlott világ üzen Mit mond a tudós a honfoglaláskori magyar asszonyok életéről?	1944. 1. évf. 2. sz. 5–6.
Jegyzet	Szolárcsik Sándor	Író	Dolgozó nő	1944. 1. évf. 2. sz. 3–4.
Novella	Rideg Sándor	Író. A munkásmozgalomhoz hű. 1944-ig rendőri felügyelet alatt állt, koncentrációs táborba hurcolták. <i>Az Indul a bakterház</i> szerzője (1943), Zilahi Lajos támogatta a megjelenését.	A csodálatos gépezet...	1944. 1. évf. 3. sz. 7–8.
Régi Magyar Asszonyok Ismeretterjesztő cikk	Szj Rezső	Sárvárott református lelkész, művelődés- és irodalomtörténész, író	Árva Bethlen Kata önéletírásából	1944. 1. évf. 1. sz. 8–10.
Régi Magyar Asszonyok Ismeretterjesztő cikk	Szj Rezső		Egy férfi két asszonyról Bethlen Miklós feleségei (Kun Ilona, Rhédei Júlia)	1944. 1. évf. 3. sz. 5–6.

Régi Magyar Asszonyok Ismeretterjesztő cikk	Szj Rezső		Készülődés az asszonyi életre	1944. 1. évf. 4. sz. 5–6.
Tükör Bibliamagyarázat	Pilder Mária	Országos Református Nőszövetség titkára	Megvásárolt rabszolgák	1944. 1. évf. 1. sz. 10.
Tükör Bibliamagyarázat	Pilder Mária		Szentek	1944. 1. évf. 2. sz. 6.
Tükör Bibliamagyarázat	Pilder Mária		Kegyelem, békeesség, szeretet	1944. 1. évf. 3. sz.
Tükör Bibliamagyarázat	Pilder Mária		A szeretet titka	1944. 1. évf. 4. sz.
Tárca	Pilder Mária		Mit szól hozzá Pál apostol?	1944. 1. évf. 4. sz. 7.
Lányok Lapja Tudósítás	M. Kovács Piroska	Diakonissza	Otthontalan lányok	1944. 1. évf. 1. sz. 11.
(Tudósítás az ORN tevékenységeiről)	Tóth Erika	Tiszántúli Református Nőszövetség vezetője	A debreceni testvér-családok	1944. 1. évf. 1. sz. 12.
(Tudósítás az ORN tevékenységeiről)	Szerző nélkül		Menekültek között	1944. 1. évf. 2. sz. 8.
(Tudósítás az ORN tevékenységeiről)	Szerző nélkül		Amit az asszony akar	1944. 1. évf. 3. sz.

Tudósítás	Domján János dr.	Budapest Külső Józsefváros lelkipásztora. Énekszerző, szociológiai és egyháztársadalmi írások szerzője	Hadigondozó	1944. 1. évf. 1. sz.
Műsorterv	Szerző nélkül		Műkedvelés	1944. 1. évf. 1. sz.14.
Házunk tája Jegyzet	Zsindelyné Tüdős Klára		Téma: Női szerepekről, az úrhatnamságról	1944. 1. évf. 2. sz.
Házunk tája Jegyzet	Zsindelyné Tüdős Klára		„Megváltozott”	1944. 1. évf. 3. sz.
Házunk tája Jegyzet	Zsindelyné Tüdős Klára		Téma: az ajándékozás	1944. 1. évf. 4. sz.
Szerkesztői üzenetek	Szerző nélkül			1944. 1. évf. 2. sz.-tól minden számban
Vidámsarok Karcolat	Szerző nélkül		Mire jó a nőszövetség?	1944. 1. évf. 2. sz. 9.

<p>Könyvek Ismertetés/ ajánlás</p>	<p>Szerző nélkül</p>		<p><i>Marék búza</i> – Szij Rezső szerkesztette novelláskötet kortárs írók 16 elbeszélésével.</p> <p>Vásárhelyi János: <i>A református nő élete</i> – erdélyi nőszövetségről.</p> <p>Péter János: <i>Megbotránkoztató szeretet</i> – a tékozló fiú története.</p>	<p>1944. 1. évf. 1. sz.</p>
<p>Könyvek Ismertetés/ ajánlás</p>	<p>Szerző nélkül</p>		<p>Szirmai Fóris Mária: <i>Kereszt-szemes kézimunkák</i></p> <p>Kocsi Csergő Bálint: <i>Magyar vértanúk nyomában</i></p> <p>Balla Péter: <i>A magyar népdal kistükre</i></p>	<p>1944. 1. évf. 2. sz.</p>
<p>Recenzió</p>	<p>Szerző nélkül</p>		<p><i>Rög alatt</i> Balázs Ferenc könyve</p>	<p>1944. 1. évf. 3. sz.</p>
<p>Könyvek Ismertetés/ ajánlás</p>	<p>Szerző nélkül</p>		<p>Egy indián lány szerelmeslevele</p> <p>Várkonyi Nándor: <i>Az írás története c. könyvről</i></p>	<p>1944. 1. évf. 4. sz.</p>

Film Kritika	Fekete Lajos dr.	színész, operett- színész, rendező	<i>Asszony a lejtőn</i> és Az első c. filmek kritikája	1944. 1. évf. 2. sz. 9.
Film/Színház Kritika	Fekete Lajos dr.		<i>A Nagyúr c.</i> Nemzeti Színház darabjának és az <i>Idegen utakon c.</i> film kritikája	1944. 1. évf. 4. sz.
Kislexikon/ Lexikon Cikk	Szerző nélkül		Egyháztagság Szeretetvendég- ség	1944. 1. évf. 2. sz. 9.
Kislexikon Cikk	Szerző nélkül		Nők az Újszö- vetségben	1944. 1. évf. 3. sz.
Kislexikon Cikk	Szerző nélkül		Jézus nemzet- ség táblájának asszonyai	1944. 1. évf. 4. sz.
Receptek	Szerző nélkül		Hústalan ételek Receptek	1944. 1. évf. 2. sz.-tól min- den számban
Háborús ruhatervék	Szerző nélkül			1944. 1. évf. 4. sz.
Kézimunka	Szerző nélkül		Keresztszemes minták	Minden szám- ban
Egyházi éne- kek Kotta szöveg- gel	Szerző nélkül		Újszövetségi lelki ének Krisztus a király Nekünk születék mennyei király Karácsonyi ének	1944. 1. évf. 2. sz. 6. 1944. 1. évf. 3. sz. 1944. 1. évf. 4. sz. 4., 6.

Versek	Szóllósy István Tomba Mihály		A gondolat Tornácomon	1944. 1. évf. 1. sz. 2., 6.
Versek	Szabó Lőrinc Petőfi Sándor Szabó Lőrinc Gulyás Pál		Egy pohár víz Honfidal Pizskosságok Őrizd a lámpát	1944. 1. évf. 2. sz. 1.,2.,4.
Versek	Sinka István Lope de Vega (Szabó Lőrinc fordítása) Sinka István Oláh Gábor		Alvó körözsök Házi boldogság Fügedi halálára Dolgozatjavítás	1944. 1. évf. 3. sz. 1., 2., 4., 6.
Versek	Gellért Sándor Eino Leino (Fordító: Kodolányi János) Csokonai Vitéz Mihály		Egy régi karácsony Békétlen ember könyörgése A szabadsághoz	1944. 1. évf. 4. sz.1., 2., 7.

Szerk.: Ács 2021. Forrás: *Új Magyar Asszony* 1944. 1. évfolyam 1–4. szám.

KÉPJEGYZÉK

1. kép Gáborjáni Szabó Kálmán fametszete, a lap egyetlen illusztrációja. Forrás: *Új Magyar Asszony* 1. (1944):2. 1.

LEVÉLTÁRI FORRÁSOK

BREL	Baranyai Református Egyházmegye Levéltára
B.12.c.	B. Személyek, családok, egyesületek, alapítványok iratai. 12. Regnum Christianum Egyesület iratai. c. Pécsi Református Egyházközség Nőszövetségének iratai.
ZsL	Zsinati Levéltár
80. fond	Bottyán János adattára
48. fond	Pilder Mária iratai 1884–1956

SAJTÓFORRÁSOK

Demokrácia, 1946
Dunántúli Protestáns Lap, 1944
Élet, 1938
Fényszóró, 1945
Film Színház Irodalom, 1942
Magyarország, 1937
Muskátli, 1938
Népszava, 2001
Pécsi Napló, 1942
Új Magyar Asszony, 1944
Új Magyarság, 1938
Valóság, 1983

IRODALOM

- ÁCS 2015 Ács Marianna: *A belmisszió hatása a pécsi református gyülekezeti életre Nyáry Pál szolgálata idején (1903–1952)*. 2015. (<http://www.baranyaireformatusleveltar.hu/publikaciok>) [2021.02.14.]
- BAGYINSZKY 2011 BAGYINSZKY Marianna: Pesti „magyaros” divat a két világháború között. *Honismeret* (2011):3. 61–63. (http://epa.oszk.hu/03000/03018/00225/pdf/EPA03018_honismeret_2011_03_061-063.pdf) [2021.02.17.]

- CSEH –
MÉSZÁROS 2006 CSEH Gizella – MÉSZÁROS Borbála: A Budapest mai területén megjelenő református és közös protestáns időszakai sajtó jegyzéke (1818–2004). In: *Reformátusok Budapesten 2. Tanulmányok a magyar főváros reformátusságáról*. Szerk. KÓSA László. Budapest, 2006. 1231–1300.
- CZEFERNER 2020 CZEFERNER Dóra: *Polgári liberális, feminista nőszervezetek és sajtójuk az Osztrák–Magyar Monarchiában (1907–1918)*. Doktori disszertáció. Pécs, 2020. (<https://doktori.hu/index.php?menuid=193&clang=HU&vid=21777>) [2021.03.23.]
- DEZSÉNYI et al 1956 *A magyar sajtó bibliográfiája 1945–1954*. Szerk. DEZSÉNYI Béla – FALVY Zoltán – FEJÉR Judit. Budapest, 1956.
- DIZSERI 1994 *Zsindelyné Tüdős Klára: Életrajz – dokumentumokban, 1895–1980*. Szerk. DIZSERI Eszter. Budapest, 1994.
- F. DÓZSA 1998 F. DÓZSA Katalin: A magyar ruha feltámadása. Népviselet és napi divat a harmincas években. *Rubicon* 81. (1998):7. 48–50.
- GÉRA 2006 GÉRA Eleonóra Erzsébet: *Református karitatív intézmények a magyar fővárosban 1850–1952*. Doktori disszertáció. Budapest, 2006. (<http://doktori.btk.elte.hu/hist/gera/diss.pdf>) [2021.02.19.]
- GERGELY 1995 GERGELY Jenő: Az egyházak Magyarországon a Horthy-korszakban. *Iskolakultúra* 5. (1995):1–2. 26–31.
- GYÁNI 2006 GYÁNI Gábor: Sajtótörténet a társadalomtörténész szempontjából. *Médiakutató* 7. (2006):1. 57–64.
- KÉRI 2019 KÉRI Katalin: Tendenciák és eredmények a nőnevelés-történet kutatásában. In: „Asszonyoknak igen sokat kell tudni...” *Új kutatások a nőnevelés történetéről*. Szerk. Ács Marianna et al. Pécs, 2019. 17–31.
- KÉRI 2013 KÉRI Katalin: *Tendenciák és eredmények a nőnevelés-történet nemzetközi kutatásában. Neveléstörténet és nőnevelés-történet*. (http://nevelestudomany.elte.hu/downloads/2013/nevelestudomany_2013_3_22-39.pdf) [2021.03.25.]
- KISS 2006 KISS Réka: Református ébredés Budapesten. In: *Reformátusok Budapesten 2. Tanulmányok a magyar főváros reformátusságáról*. Szerk. KÓSA László. Budapest, 2006. 1343–1367.
- KÓSA 2006 KÓSA László: Zsindelyné Tüdős Klára és az Országos Református Nőszövetség. In: *Reformátusok Budapesten 1. Tanulmányok a magyar főváros reformátusságáról*. Szerk. KÓSA László. Budapest, 2006. 741–755.
- LADÁNYI 1996 LADÁNYI Sándor: A II. világháború éveiben (1941–1944). In: *Magyarország a XX. században*. II. kötet. Szerk. KOLLEGA TARSOLY István. Szekszárd, 1997. 371–372.

- MAKKAI 1938 MAKKAI Sándor: *Az egyház missziói munkája*. Budapest, 1938.
- MAKKAI 2008 MAKKAI Ádám: *Ignác Rózsa emlékezete születése 100. és halála 30. évfordulóján (Egy bevallottan „elfogult” személyes és irodalmi leszármazott tollából)*. (<https://adam.makkai.org/ignacz-rozsa/ignacz-rozsa-emlekezete/>) [2021.03.23.]
- MÉL *Magyar Életrajzi Lexikon* [online]. (<https://www.arcanum.hu/en/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/>) [2021.02.16.]
- MIKLÓS 2007 MIKLÓS Péter: Konfliktus és szolidaritás. Szempontok Horthy Miklós és a katolikus egyház kapcsolatának értelmezéséhez. *Egyháztörténeti Szemle* 8. (2007):2. 205–212.
- MMV *Magyarország a második világháborúban. Lexikon A–ZS*. (<https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyarország-a-masodik-vilaghaboruban-lexikon-a-zs-F062E/>) [2021.02.17.]
- PÁLMAI 2012 PÁLMAI Dóra: *Együtt vagy egymás mellett? – A felsőoktatás koedukációja a XIX. században*. (https://regi.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop422b/2010-0029_kotet_16_259/259_10_10.html) [2021.03.25.]
- PAPP – SIPOS 2017 PAPP Barbara – SIPOS Balázs: *Modern, diplomás nő a Horthy-korban*. Budapest, 2017.
- RAVASZ 1944 RAVASZ László: *Előszó. Országos Református Nőszövetség munkaterve*. Szerk. ZSINDELY FERENCNÉ TÜDŐS Klára – RAVASZ László. Budapest, 1944.
- RÉBAY 2009 RÉBAY Magdolna: *Leány-középiskolák Magyarországon és a német nyelvű országokban: a jogi szabályozás az 1870-es évektől 1945-ig*. Budapest, 2009.
- RÉBAY 2011 RÉBAY Magdolna: *Református közoktatás a fővárosban a kezdetektől 1952-ig: kitekintéssel az illetékes egyházmegyék és a Dunamelléki Református Egyházkerület oktatási politikájára*. Debrecen, 2011.
- RÉBAY 2019 RÉBAY Magdolna: Középiskolai koedukáció – pró és kontra (1891–1944). In: *„Asszonyoknak igen sokat kell tudni...” Új kutatások a nőnevelés történetéről*. Szerk. Ács Marianna et al. Pécs, 2019. 31–49.
- RMIL Berde Mária. *Romániai Magyar Irodalmi Lexikon*. (<https://lexikon.kriterion.ro/szavak/340/>) [2021.02.19.]
- SÁNDOR 2020 SÁNDOR Zsuzsanna: *Élni, csak élni szeretnék – Ignác Rózsa, az elfelejtett írónő*. (<https://fidelio.hu/szinhaz/elni-csak-elni-szeretnek-ignacz-rozsa-az-elfelejtett-irono-157750.html>) [2021.02.14.]

- SÁRAI 2002 SÁRAI SZABÓ Katalin: Református lelkésznék a két világháború közötti református lapokban. In: *Ráday gyűjtemény Évkönyve X.* Szerk. PETRŐCZI Éva. Budapest, 2002. 175–186.
- SÁRAI 2009 SÁRAI SZABÓ Katalin: „Családi élet őrizői, magyar református anyák, asszonyok...” Nők a két világháború közötti református egyházi sajtóban. *Médiakutató* 10. (2009):1. 83–94.
- SÁRAI 2011 SÁRAI SZABÓ Katalin: *A református nő a 19. század végétől az 1930-as évekig. A belmissziói mozgalom hatása a nők egyházi működésére.* Doktori disszertáció. Budapest, 2011. (<http://doktori.btk.elte.hu/hist/saraiszabokatalin/diss.pdf>) [2021.02.19.]
- SÁRAI 2014 SÁRAI SZABÓ Katalin: Normakövető női emancipáció. A konzervatív nőmozgalom Magyarországon a 19. század végén, 20. század elején. *Replika* 85–86. (2014):1–2. 85–106.
- SIPOS 2014 SIPOS Balázs: Modern amerikai lány, új nő és magyar asszony a Horthy-korban. Egy nőtörténeti szempontú médiatörténeti vizsgálat. *Századok* 148. (2014):1. 3–34.
- SVÉD 2013 SVÉD László: Az 1942, 1943-as évek balatonszárszói találkozóinak ifjúságtörténeti előzményei. *Múltunk* 58. (2013):1. 101–147.
- TOMPA *Tompa Mihály összes verse* (<https://www.arcanum.hu/hu/onlinekiadvanyok/Verstar-verstar-otven-kolto-osszes-verse-2/tompa-mihaly-9406/>) [2021.04.15.]
- ZSINDELYNÉ 1998 ZSINDELYNÉ Tüdős Klára: *Csizma az asztalon.* Budapest, 1998.

HANGFELVÉTEL

Magyaros divat. Zsindely Ferencné Tüdős Klára előadása az Országos Iparművészeti Társulat női ruhabemutatóján. MFI: Nagy L., Zsabka, Marton. (<https://filmhiradokonline.hu/watch.php?id=3489>) [2021.02.16.]

Circumstances of the Start of the National Calvinist Women's Association (1943–1944)

by Marianna Ács

(Summary)

In September 1944, József Pongrácz (theology teacher and the editor of the Transdanubian Protestant Journal) promoted the new journal of the National Calvinist Women's Association (titled: *The New Hungarian Woman*): „[it] intends to knock on the Hungarian Calvinist homes every month so that Hungarian women can draw strength in the struggles that await them (...). [T]his journal will be a link between millions of Calvinist women, an awakening conscience for the dormant. With the journal, our weakening power multiplies.”

The study aims to provide a press analysis from a socio-historical perspective that aims to shed light on the social context of 1944, in which the four issues were published. It also wants to answer the question of how the monthly periodicals mediated the goals of the National Calvinist Women's Association and the Hungarian Calvinist Church at a historical turning point. We present these research goals with a focus on the life and social network of the president of the National Calvinist Women's Association, Klára Zsindelyné Tüdős.

Our aim is to draw attention to the editorial staff and to the connection points that are related to the objectives of the paper and the National Calvinist Women's Association. The subject of the study is the biographical elements of the leading female authors – Klára Zsindelyné Tüdős, Mária Pilder, Rózsa Ignácz – covering the events they experienced in the autumn of 1944, at the time of their work in the paper. The study is conducted with qualitative content analysis based on articles in the journals, author's biographies and memoirs. The study is an initial step in exploring the activities of the National Calvinist Women's Association and in analyzing the *The New Hungarian Woman*. It adds to the slice of history of the Calvinist press written for female readers.